

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΗΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΣΧΕΔΙΟ
ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 2014 - 2020

ΚΑΣΟΣ

A. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

A.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ – ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η Κάσος βρίσκεται στο νοτιότερο άκρο του Δωδεκανησιακού συμπλέγματος ανάμεσα στην Κρήτη και την Κάρπαθο. Η Κάσος περιβάλλεται από πολλές νησίδες γνωστές από τους αρχαίους χρόνους ως «Κασίων Νήσοι» (Αρμάθια, Μακρονήσι, Ποντικονήσι, Κόσκινο, Πλάτη κ.α.). Η έκταση της φθάνει τα 66,4 τ.χλμ. και έχει μήκος ακτών 59 χλμ.

Απέχει 95 ναυτικά μίλια από τη Ρόδο και 225 ναυτικά μίλια από το λιμάνι του Πειραιά. Η Κάσος ανήκει διοικητικά στην Περιφερειακή Ενότητα Καρπάθου μαζί με τη γειτονική Κάρπαθο. Στο νησί υπάρχουν πέντε χωριά, η Αγία Μαρίνα, το Πόλι, η Παναγιά, το Αρβανιτοχώρι, και το Φρύ, που είναι και η πρωτεύουσα, τα οποία, μετά την εφαρμογή του σχεδίου Καλλικράτης, αποτελούν τον ενιαίο Δήμο Κάσου.

Η Κάσος καλύπτεται κατά τα $\frac{3}{4}$ από βουνά. Υψηλότερες κορυφές των βουνών της είναι ο Πρίωνας (601 μ.), ο Περίολας (504 μ.) και ο Κόρακας (494 μ.). Το υπόλοιπο τμήμα στα βόρεια του νησιού έχει ομαλότερες κλίσεις και εκεί συγκεντρώνονται οι καλλιέργειες και βρίσκονται τα χωριά του νησιού.

Κύριο χαρακτηριστικό του κλίματος είναι οι ενισχυμένοι άνεμοι κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και οι μεγάλες υγρασίες ενώ το σύνολο των βροχοπτώσεων εντοπίζονται κατά τη χειμερινή περίοδο.

Μετεωρολογικά στοιχεία για την Κάσο δεν υπάρχουν και για αυτό τα παρακάτω δεδομένα ελήφθησαν από το Μετεωρολογικό Σταθμό του αεροδρομίου της Καρπάθου, που θεωρούνται αξιόπιστα λόγω της μικρής του απόστασης από την Κάσο. Στον πίνακα φαίνονται τα μετεωρολογικά δεδομένα του Σταθμού για τα έτη 1990-2013.

Η μέση ετήσια θερμοκρασία ανέρχεται στους 19°C, ενώ οι μέσες μηνιαίες τιμές κυμαίνονται μεταξύ 12,8°C (Φεβρουάριος) και 25,8°C (Αύγουστος). Η μέση ελάχιστη θερμοκρασία αέρα 9,7°C καταγράφεται το Φεβρουάριο, ενώ η μέση μέγιστη καταγράφεται τον Αύγουστο και ανέρχεται σε 28,9°C.

Το μέσο ετήσιο ύψος των ατμοσφαιρικών κατακρημνισμάτων είναι 352,2 χλσμ., οι μήνες που εμφανίζουν τους ισχυρότερους ανέμους είναι ο Ιούλιος και ο Αύγουστος, με επικρατέστερη διεύθυνση την Βορειοδυτική. Η μέση ετήσια σχετική υγρασία ανέρχεται σε 70,9%.

ΜΗΝΕΣ	ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΕΣ °C							Μέση σχετική υγρασία %	Μέση νέφωση όγδοα	ΥΕΤΟΣ		Επικρατούσα διεύθυνση ανέμου	Μέση ένταση ανέμου σε κόμβους
	Μέση	Μέση Μέγιστη	Μέση Ελάχιστη	Απολύτως Μέγιστη	Απολύτως Ελάχιστη	Μέση απολύτως Μέγιστη	Μέση απολύτως Ελάχιστη			Μέσο ύψος χλσμ.	Μέγ. 24ωρου σε χλσμ.		
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	13,0	15,6	10,5	21,4	0,8	18,6	5,0	71,7	4,1	71,0	52,8	NW	12,0
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	12,8	15,4	9,7	20,2	0,8	18,7	5,2	70,5	3,9	45,6	40,0	NW	12,8
ΜΑΡΤΙΟΣ	14,0	16,6	11,1	25,0	1,0	19,9	5,9	69,3	3,6	35,3	42,2	NW	13,1
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	16,3	19,0	13,3	26,0	5,2	22,9	9,4	71,5	3,4	19,8	49,9	NW	12,3
ΜΑΙΟΣ	19,9	22,9	16,7	33,0	10,4	27,7	13,1	72,9	2,4	12,5	32,5	NW	14,1
ΙΟΥΝΙΟΣ	23,7	26,9	20,4	36,0	12,4	32,1	16,5	69,1	1,1	1,2	16,9	NW	17,6
ΙΟΥΛΙΟΣ	25,5	28,7	22,7	37,4	16,2	34,1	20,5	69,5	0,7	0,0		NW	21,4
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	25,8	28,9	23,3	36,2	20,4	32,5	21,7	71,8	0,9	0,0		NW	21,0
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	24,2	27,3	21,6	34,0	16,4	31,0	18,5	69,8	1,4	5,9	45,7	NW	15,9
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	21,4	24,4	18,8	30,0	11,0	27,5	14,3	71,3	2,8	23,9	89,1	NW	12,5
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	17,4	20,2	14,8	28,0	6,8	24,8	9,5	71,3	3,5	47,6	64,3	NW	10,9
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	14,2	16,8	11,9	22,4	4,2	20,3	6,6	71,6	4,2	89,3	61,6	NW	11,7
ΕΤΟΣ	19,0	21,9	16,2	37,4	0,8	25,8	12,2	70,9	2,7	352,2	89,1	NW	14,6

Πηγή: Μετεωρολογικός Σταθμός Καρπάθου

A.2 ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η Κάσος είναι ορεινή και βραχώδης. Το ορεινό ανάγλυφο του νησιού, σε συνδυασμό με το μικρό μέγεθος του, συμβάλλει στη δημιουργία ισχυρών κλίσεων, πολλών και μικρών λεκανών απορροής και χειμάρρων, που παρουσιάζουν ταχεία επιφανειακή απορροή των όμβριων υδάτων κατά τη χειμερινή περίοδο. Το ανάγλυφο διαμορφώνεται από έναν επιμήκη ορεινό όγκο από ΒΑ προς ΝΔ, που καταλαμβάνει όλο το νησί και χαρακτηρίζεται από βαθιές και στενωπές κοιλάδες και απογυμνωμένα βουνά. Τα βουνά πέφτουν απότομα προς τη θάλασσα και δημιουργούν δυσπρόσιτες ακτές ενώ υπάρχει ένα μικρό τμήμα, στη βόρεια πλευρά του νησιού που είναι πεδινό, αλλά εκτεθειμένο στους ισχυρούς βορειο – βορειοδυτικούς ανέμους.

Η Κάσος και τα Κασονήσια, τα 14 μικρότερα νησάκια και βραχονησίδες τριγύρω της μαζί με τη θαλάσσια περιοχή, περιλαμβάνονται στον κατάλογο του Ευρωπαϊκού Οικολογικού Δικτύου **NATURA 2000**, με κωδικό GR4210001 καθώς ξεχωρίζουν για την μεγάλη ποικιλία τύπων οικοτόπων. Μεταξύ άλλων, οι τύποι οικοτόπων είναι οι εξής: Ποσειδώνιες, Λιμνοθάλασσες, Αβαθείς κολπίσκοι και κόλποι, Απόκρημνες βραχώδεις ακτές με βλάστηση στη Μεσόγειο (με ενδημικά *Limonium spp.*), μονοετής βλάστηση με *Salicornia* και άλλα είδη των λασπωδών και αμμωδών ζωνών.

Σε όλη την έκταση του νησιού επικρατούν οι φρυγανότοποι και ο σχίνος. Το νησί παρουσιάζει αξιόλογη χλωρίδα ενώ ευδοκμεί και το ενδημικό είδος *Silene holzmani* (Σιληνή του Χόλτμαν), το οποίο προστατεύεται από τη συνθήκη της Βέρνης και την Ελληνική Νομοθεσία. Άλλα αξιόλογα είδη είναι το θυμάρι, η ρίγανη, διάφορα ιριδοειδή, τα χειμωνιάτικα μαρτολούλουδα, η ανοιξιάτικη δρακοντιά, η έρρικα καθώς και το ροϊκίο ή ραδίκι της θάλασσας που χρησιμοποιείται στην τοπική κουζίνα.

Η περιοχή (όπως και η Σαρία Καρπάθου) υπάγεται στις σημαντικές περιοχές για τα πουλιά της Ευρώπης, για την παρουσία σπάνιων αρπακτικών και για τη θέση της ως πρώτος σταθμός των μεταναστευτικών πουλιών της Αφρικής. Στην Κάσο παρατηρείται η σαλαμάνδρα *Mertensiella luschani helverseni* (κοχυλίνα), η οποία εμφανίζεται αποκλειστικά στο σύμπλεγμα Καρπάθου-Κάσου, στο Καστελλόριζο και στη ΝΔ Μικρά Ασία και κατατάσσεται στα σπάνια είδη. Στα νότια παράλια του νησιού βρίσκεται καταφύγιο η Μεσογειακή Φώκια. Η Κάσος έχει αναγνωριστεί από την επιστημονική κοινότητα ως βιότοπος **CORINE**, ανάμεσα στους 39 της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.

Το φυσικό περιβάλλον του νησιού έχει υποστεί μεγάλη καταστροφή από καταρρακτώδεις βροχοπτώσεις που εμφανίζονται με μεγάλη συχνότητα τα τελευταία χρόνια. Εκτός της απόπλυσης του εδάφους των καλλιεργούμενων εκτάσεων, έγιναν σημαντικές καταστροφές στις ξερολιθιές που συγκρατούν το έδαφος των αναβαθμίδων αλλά παράλληλα και μεγάλες ζημιές εντός των οικισμών από τους οποίους διέρχονται οι χείμαρροι.

A.3 ΙΣΤΟΡΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Η Κάσος έχει αρχαιότατη ιστορία. Ακολουθεί τις ιστορικές τύχες της γειτονικής Καρπάθου και της Κρήτης. Είναι νησί με λαμπρές ναυτικές παραδόσεις. Οι κάτοικοι, λόγω του άγονου εδάφους του νησιού, στράφηκαν από νωρίς στη θάλασσα και κατάφεραν να αναδείξουν το νησί σε ισχυρή και εμπορική δύναμη. Η θάλασσα, τα καράβια, οι ναυτικοί, είναι όμως, το ένα μέρος της ζωής των κατοίκων του νησιού. Το άλλο είναι η ενασχόληση με την κτηνοτροφία και η μακρά παράδοση σε αυτήν. Στο νησί αναπτύχθηκε εδώ και αιώνες ένα ιδιαίτερο σύστημα βόσκησης των ζώων που οδήγησε σε δυσανάλογη αύξηση του αριθμού των αιγοπροβάτων σε σχέση με την έκταση του.

Το νησί, με βάσει τα αρχαιολογικά ευρήματα, κατοικείται από τη μινωική εποχή, ενώ ο Όμηρος αναφέρει ότι συμμετείχε στον Τρωικό Πόλεμο μαζί με γειτονικά νησιά. Η Κάσος πήρε μέρος στην επανάσταση του 1821 συνεισφέροντας σημαντικά στον αγώνα με όλο το στόλο της. Τότε το νησί αριθμούσε 10.000 κατοίκους. Τον Ιούνιο του 1824 ο Τουρκοαιγυπτιακός στόλος κατέλαβε και κατέστρεψε το νησί, γεγονός που έχει μείνει στην ιστορία ως το ολοκαύτωμα της Κάσου. Το γεγονός αυτό καθόρισε και επηρέασε σημαντικά την εξέλιξη του νησιού μέχρι και σήμερα.

Μετά τη δημιουργία του ελεύθερου ελληνικού κράτους και καθώς το νησί δεν συμπεριλήφθηκε στην ελληνική επικράτεια, οι Κασιώτες μετανάστευσαν μαζικά στην Αίγυπτο συμμετέχοντας αρχικά στη διάνοιξη και στη συνέχεια στη λειτουργία της διώρυγας του Σουέζ. Εκεί δημιουργήθηκαν ανθηρές παροικίες μέχρι τη δεκαετία του 1960 οπότε και επέστρεψαν στην Ελλάδα. Με την εγκαθίδρυση της ιταλοκρατίας στα Δωδεκάνησα και το τέλος του πρώτου παγκοσμίου πολέμου παρατηρείται νέο κύμα μετανάστευσης στις ΗΠΑ όπου και παραμένουν μέχρι και σήμερα.

Οι Κασιώτες διακρίνονται για το βαθύ θρησκευτικό τους αίσθημα για αυτό και συναντά κανείς πλήθος εκκλησιών και μοναστηριών σε όλη την έκταση του νησιού. Μεταξύ αυτών ξεχωρίζουν οι μεγάλες εκκλησίες στα χωριά που χτίστηκαν με προδιαγραφές μεγαλοπρέπειας το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και τα δυο μοναστήρια του Αγίου Γεωργίου στις Χαδιές και του Αγίου Μάμα στην Αποκράνη. Είναι χαρακτηριστικό ότι κάθε οικογένεια είχε τη δική της εκκλησία.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στην μουσική παράδοση της Κάσου που είναι εντυπωσιακά μεγάλη για το μέγεθος του νησιού και έχει κυρίαρχο ρόλο στη ζωή των Κασιωτών. Η μουσική, τα τραγούδια και οι αυτοσχέδιες μαντινάδες συντροφεύουν τους Κασιώτες σε όλες τις μικρές και μεγάλες στιγμές της καθημερινότητας τους, στις χαρές αλλά και στις λύπες, στις οικογενειακές εκδηλώσεις και στις γιορτές των εκκλησιών. Τα όργανα που χρησιμοποιούν οι ντόπιοι μουσικοί είναι κυρίως η Δωδεκανησιακή λύρα και το λαούτο.

A.4 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Ο μόνιμος πληθυσμός της Κάσου σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2011, ανέρχεται σε 1.084 κατοίκους.

Μόνιμος Πληθυσμός / ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ		
	2001	2011
ΚΑΣΟΣ	1.013	1.084
ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ	188.506	190.988
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	298.462	308.975

Πηγή: Ελ. Στατ.

Η εξέλιξη του πραγματικού πληθυσμού σύμφωνα με τις απογραφές από το 1951 μέχρι το 2011 φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

	Πραγματικός Πληθυσμός / ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ						
	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011
ΚΑΣΟΣ	1.396	1.422	1.353	1.184	1.088	990	1.070
ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ	121.480	123.021	121.017	145.071	163.476	190.071	242.270
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	247.439	222.980	207.354	233.529	257.481	302.686	366.795

Πηγή: Ελ. Στατ.

Από τον πίνακα φαίνεται ότι ο πληθυσμός παρουσίασε συνεχή μείωση μέχρι το 2001. Κατά την απογραφή του 2011 ο πληθυσμός παρέμεινε στα ίδια περίπου επίπεδα με το 2001 με μια μικρή αύξηση.

Η ηλικιακή δομή του πληθυσμού φαίνεται στον παρακάτω πίνακα σύμφωνα με την απογραφή του 2011.

Φύλο	Ομάδες ηλικιών	2011
Άρρενες	0-14	73
	15-24	54
	25-64	282
	65 και άνω	141
Θήλειες	0-14	71
	15-24	42
	25-64	267
	65 και άνω	154
Σύνολο		1.084

Πηγή: Ελ. Στατ. (2011)

Από τα στοιχεία του πίνακα φαίνεται ότι ο πληθυσμός είναι γηρασμένος αφού μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού αφορά την ομάδα ηλικιών 65 και άνω.

Η διάρθρωση της απασχόλησης του πληθυσμού κατά τομέα φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (2001)

	Α'ΓΕΝΗΣ	Β'ΓΕΝΗΣ	Γ'ΓΕΝΗΣ	Νέοι, Μη δυνάμενοι να καταταγούν κατά κλάδο	Σύνολο
ΚΑΣΟΣ	65	52	115	31	263
ΣΥΝΟΛΟ ΝΟΜΟΥ	4.616	13.394	55.994	8.332	82.336
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	9.854	25.529	80.932	12.425	128.740

Πηγή: Ελ. Στατ. (2001)

Τα στοιχεία του πίνακα επιβεβαιώνουν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού απασχολείται στον Τριτογενή τομέα (υπηρεσίες, εμπόριο, τουρισμός). Ο πρωτογενής τομέας απασχολεί ένα σημαντικό αριθμό ατόμων συγκριτικά με τα άλλα νησιά. Νεότερα στοιχεία (της απογραφής 2011) για την απασχόληση του πληθυσμού δεν έχουν δημοσιευτεί ακόμη.

Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΠΕΚΕΠΕ στην Κάσο υποβάλλονται 166 αιτήσεις για λήψη ενιαίας οικονομικής ενίσχυσης. Από τις 166 αιτήσεις οι 29 αφορούν κατά κύριο επάγγελμα αγρότες, καθώς αιτούνται επιπλέον και εξισωτική αποζημίωση.

Τα τελευταία τρία χρόνια λόγω της οικονομικής κρίσης, παρατηρείται νέο κύμα μετανάστευσης προς τις ΗΠΑ από νέους που αναζητούν εργασία και διευκολύνονται από τις υποδομές που έχουν δημιουργήσει οι ήδη εγκατεστημένοι Κασιώτες στις περιοχές προορισμού.

A.5 ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Μεταφορών

Το οδικό δίκτυο του νησιού, που συνδέει τους οικισμούς, αλλά και το αγροτικό δίκτυο εξυπηρετεί τις βασικές ανάγκες του νησιού. Εκτός από το οδικό δίκτυο που συνδέει τα χωριά μεταξύ τους ασφαλιστημένοι είναι και οι άξονες Φρυ – αεροδρόμιο-Αντιπέρατος, Κουντουαλιώτης – Ελλερος – Χαδιές - Χέλατρος και Πόλι – Άγιος Μάμας. Υπάρχουν επιπλέον χωμάτινοι αγροτικοί δρόμοι που οδηγούν σε αγροτικές περιοχές οι οποίοι όμως, χρειάζονται μικρές επεκτάσεις προκειμένου να αξιοποιηθεί το σύνολο της αγροτικής γης.

Η ακτοπλοϊκή σύνδεση εξυπηρετείται από το λιμάνι που βρίσκεται στο Φρυ την πρωτεύουσα του νησιού. Οι λιμενικές και θαλάσσιες δραστηριότητες καλύπτονται από το Λιμενικό Σταθμό Κάσου το οποίο ανήκει στο Λιμενικό Ταμείο Νότιας Δωδεκανήσου. Στις εγκαταστάσεις του λιμανιού συμπεριλαμβάνονται και δυο μικρότερα λιμανάκια που εξυπηρετούν τα αλιευτικά σκάφη και τα σκάφη αναψυχής.

Το νησί διαθέτει αεροδρόμιο που καλύπτει πλήρως τις σύγχρονες ανάγκες και εξυπηρετεί πτήσεις εσωτερικού.

Ύδρευσης – Άρδευσης

Η ύδρευση του νησιού εξυπηρετείται από δίκτυο δεξαμενών και γεωτρήσεων μικρής έως πολύ μικρής παροχής. Η ποσότητα και η ποιότητα του νερού καλύπτει τις ανάγκες τους χειμερινούς μήνες αλλά την καλοκαιρινή περίοδο, λόγω αυξημένης κατανάλωσης, παρατηρούνται προβλήματα στην ποιότητα του νερού. Στο νησί δε μεταφέρεται νερό με υδροφόρα πλοία αλλά γίνεται εισαγωγή μεγάλων ποσοτήτων εμφιαλωμένου νερού.

Επομένως δεν υπάρχει περίσσεια νερού για άρδευση. Τα τελευταία χρόνια ο Δήμος Κάσου ανακάλεσε τις παροχές νερού, που είχε διαθέσει για αρδευτικούς σκοπούς, προκειμένου να μην δημιουργηθούν προβλήματα στην υδροδότηση του νησιού. Η υδροδότηση των ζώων και η άρδευση των λίγων εκτάσεων γίνεται μόνο από τις παραδοσιακές δεξαμενές συγκέντρωσης βρόχινου νερού, τις «λατσίες» οι οποίες ήταν η αποκλειστική πηγή κάλυψης των αναγκών του νησιού πριν την ανόρυξη των δημοτικών γεωτρήσεων. Τα τελευταία είκοσι χρόνια μετά τις ζημιές που έχουν προκληθεί από τους δυο μεγαλύτερους χείμαρρους, έχουν κατασκευαστεί μικρά ανασχετικά φράγματα, τα οποία εκτός των άλλων εμπλουτίζουν και τον υπόγειο υδροφόρο ορίζοντα.

Από τα παραπάνω είναι φανερό, ότι για να στηριχτεί οποιαδήποτε προσπάθεια ανάπτυξης της γεωργίας στο νησί, είναι απαραίτητη η κατασκευή ατομικών δεξαμενών συγκέντρωσης βρόχινου νερού.

Τηλεπικοινωνιών και Ενέργειας

Η τροφοδοσία του νησιού με ηλεκτρική ενέργεια γίνεται από το εργοστάσιο της ΔΕΗ της γειτονικής Καρπάθου. Το νησί συνδέεται με το δίκτυο της Καρπάθου με δυο υποθαλάσσια καλώδια. Σε περιόδους αιχμής παρατηρούνται πτώσεις τάσης και διακοπές ρεύματος.

Η παροχή ενέργειας συμπληρώνεται με την εγκατάσταση δυο φωτοβολταϊκών σταθμών συνολικής ισχύος 200Kw.

Το δίκτυο του ΟΤΕ και των εταιρειών κινητής τηλεφωνίας καλύπτει πλήρως τις σύγχρονες ανάγκες επικοινωνίας.

Υγείας

Η περίθαλψη των κατοίκων καλύπτεται από το πολυδύναμο ιατρείο Κάσου. Βρίσκεται σε εξέλιξη η κατασκευή νέου σύγχρονου κτιρίου.

Εκπαίδευσης

Στο νησί λειτουργούν ένα Νηπιαγωγείο και δυο Δημοτικά σχολεία. Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση περιλαμβάνει ένα Γυμνάσιο στο οποίο υπάρχουν και λυκειακές τάξεις.

A.6. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

A.6.1 ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Στην Κάσο ο πρωτογενής τομέας είναι περιορισμένος. Αυτό οφείλεται στο ανάγλυφο του εδάφους, στην απουσία νερού, στους ισχυρούς ανέμους, στο μικρό και πολυτεμαχισμένο κλήρο. Μεγάλο τμήμα των εκτάσεων που καλλιεργούνται είναι ιδιοκτησία Κασιωτών που δεν είναι μόνιμοι κάτοικοι του νησιού. Αυτό έχει σαν συνέπεια την υποβάθμιση των εγγειοβελτιωτικών έργων (αναβαθμίδες, περιφράξεις, δεξαμενές κτλ) που από αιώνες υπάρχουν λόγω πλημμελούς συντήρησης και απουσίας νέων επενδύσεων. Τα γεωργικά προϊόντα που μπορεί να βρει κανείς στην Κάσο είναι ελαιόλαδο, σύκα, σταφύλια, φάβα, κρεμμύδια και ξυλάγγουρα.

Η κτηνοτροφία στο νησί περιλαμβάνει την αιγοπροβατοτροφία και την μελισσοκομία καθώς είναι προσαρμοσμένες στα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της περιοχής. Παράγονται προϊόντα εξαιρετικής ποιότητας και οι μέθοδοι εκτροφής τους πλησιάζουν τις βιολογικές. Παρόλα αυτά κανένα από τα προϊόντα δεν έχει χαρακτηριστεί μέχρι σήμερα ως ποιοτικό ή γεωγραφικής ένδειξης λόγω και της μικρής κλίμακας της παραγωγής.

ΦΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Η γεωργική γη που δύναται να καλλιεργηθεί είναι 6.200 στρ. σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα. Οι περιοχές που χαρακτηρίζονται ως βοσκότοποι είναι 34.000στρ. Ο βοσκότοπος όμως, που αξιοποιείται, σύμφωνα με τον κατάλογο του δικαιώματος βοσκής για το 2013 του Δήμου Κάσου, είναι 6.907,5 στρ. Η έκταση που καλύπτεται με δάση είναι 15.300 στρ., αλλά πρόκειται για φρυγανώδεις εκτάσεις που αξιοποιούνται στην κτηνοτροφία και μελισσοκομία.

Χρήσεις	Κάσος		Ν. Δωδεκανήσου	
	Έκταση (στρ.)	Κατανομή (%)	Έκταση (στρ.)	Κατανομή (%)
Γεωργική γη	6.200	9	765.900	28
Βοσκότοποι	34.000	49	520.400	19
Δάση	15.300	22	1.200.500	44
Λοιπές εκτάσεις	14.500	21	217.200	8
Σύνολο	70.000	100	2.704.000	100

Πηγή: Ελ. Στατ. (Χρήσεις γης 1999-2000)

Η καλλιεργημένη γεωργική γη είναι 3.400στρ. και από αυτήν αρδεύονται τα 24στρ. Η διάρθρωση των καλλιεργειών κατά κατηγορία και αναλυτικά φαίνεται στους παρακάτω πίνακες.

Κατηγορίες Καλλιεργειών	Σύνολο έκτασης (στρ.)	Αρδευόμενη Έκταση (στρ.)
1	2	3
Φυτά μεγάλης καλλιέργειας και λοιπές καλλιέργειες	1.976	12
Κηπευτική γη, θερμοκήπια	150	12
Αμπέλια	60	
Δενδρώδεις καλλιέργειες	1.170	
Αγροανάπαυση	44	
Σύνολο Γεωργικής Γης	3.400	24

Πηγή: Ελ. Στατ. 2008

A/A	Είδος	Έκταση	Παραγωγή
1	Σιτάρι σκληρό	485	38.000
2	Κριθάρι	600	70.000
3	Βρώμη	700	70.000
4	Λαθούρια για σανό	100	15.000
5	Φακή	8	700
6	Λαθούρια (φάβα)	55	1.800
7	Ρεβύθια	8	700
8	Κουκιά	8	700
9	Πατάτες άνοιξης	12	2.000
10	Κρεμύδια ξερά	150	15.000
11	Ελιές ελαιοποιήσεως	1.170	12.000
12	Συκιές		2.000
13	Αμπελοι	60	10.000
Σύνολο εκτάσεων		3.356	

Πηγή: Ελ. Στατ. 2008

Το μεγαλύτερο ποσοστό των εκτάσεων καλύπτεται από τις ελιές, τα κτηνοτροφικά φυτά και το σκληρό σιτάρι. Η έκταση του σκληρού σιταριού έχει μειωθεί τα τελευταία χρόνια λόγω της αλλαγής στη χορήγηση της ενιαίας ενίσχυσης.

Ελαιοκαλλιέργεια

Η ελαιοκαλλιέργεια καλύπτει το μεγαλύτερο ποσοστό από την καλλιεργούμενη έκταση. Σύμφωνα με στοιχεία του Ελαιοκομικού Μητρώου στην Κάσο υπάρχουν 229 ελαιοκαλλιεργητές που καλλιεργούν 948 τεμάχια συνολικής έκτασης 1.672 στρ. Ο παραγόμενος ελαιόκαρπος χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο για παραγωγή ελαιολάδου και λιγότερο για παραγωγή επιτραπέζιας ελιάς.

Στην Κάσο υπάρχουν δυο ελαιοτριβεία τα οποία όμως, χρειάζονται εκσυγχρονισμό. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται η παραγωγή ελαιολάδου ανά ελαιοτριβείο σύμφωνα με τα δελτία εργασιών των ελαιοτριβείων κατά την περίοδο 1998-2013.

ΕΛΑΙΟΚΟΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΕΛΑΙΟΤΡΙΒΕΙΑ		ΣΥΝΟΛΟ
	Α'	Β'	
1998/1999	5.033	1.909	6.942
1999/2000	23.524	14.946	38.470
2000/2001	10.602	7.803	18.405
2001/2002	1.239		1.239
2002/2003	19.187	12.951	32.138
2003/2004	20.278	20.231	40.509
2004/2005	16.831	12.867	29.698
2005/2006	7.934	8.575	16.509
2006/2007	4.792	1.186	5.978
2007/2008	8.086	2.003	10.089
2008/2009	13.732	10.450	24.182
2009/2010	6.728		6.728
2010/2011	18.647	18.686	37.333
2011/2012	2.805		2.805
2012/2013	5.788		5.788
Μ.Ο 15τίας			18.454

Πηγή: Διεύθυνση Αγροτικής Οικονομίας

Η παραγωγή ελαιολάδου κυμαίνεται από 1.239 κιλά έως 40.509 κιλά με μ.ο. τα 18.454 κιλά. Είναι φανερό ότι η παραγωγή ελαιολάδου μόλις και μετα βίας καλύπτει τις ανάγκες του νησιού.

Κηπευτικά

Λόγω της έλλειψης νερού δεν υπάρχει παραγωγή κηπευτικών και η τροφοδοσία του νησιού γίνεται από την Κρήτη. Αξιοσημείωτη είναι η ξηρική καλλιέργεια κρεμμυδιών και ξυλάγγουρων που γίνεται με ειδική καλλιεργητική τεχνική.

Αμπελοκαλλιέργεια

Τα αμπέλια που υπάρχουν στο νησί είναι μεγάλης ηλικίας και φυτεμένα σε πολύ μικρή απόσταση το ένα πρέμνο από το άλλο. Το γεγονός αυτό εμποδίζει την εκμηχάνιση της καλλιέργειας και την καθιστά αντιοικονομική. Σε κάθε αμπελοτεμάχιο υπάρχουν διάφορες ποικιλίες οινοποίησης και επιτραπέζιες και έτσι δεν είναι δυνατή η καταγραφή τους στο αμπελουργικό μητρώο.

Φυτά μεγάλης καλλιέργειας

Η καλλιέργεια του σκληρού σιταριού, που στον πίνακα των καλλιεργειών φαίνεται να καταλαμβάνει έκταση 485 στρ. (2008), έχει υποχωρήσει σημαντικά τα τελευταία χρόνια επειδή άλλαξε ο τρόπος χορήγησης των οικονομικών ενισχύσεων. Αντίθετα η καλλιέργεια των κτηνοτροφικών φυτών πρέπει να επεκταθεί γιατί είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας.

Ο γεωργικός εξοπλισμός που υπάρχει στο νησί φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Τύπος γεωργικού μηχανήματος	Αριθμός
Γεωργικοί ελκυστήρες	50
Μονοαξονικοί ελκυστήρες (φρέζες)	15
Θεριστικές απλές	27
Χορτοσυλλέκτες	1
Αλμекτικές	1

Πηγή: Ετήσιο στατιστικό δελτίο 2008 Ελ. Στατ.

Ο αριθμός των ελκυστήρων είναι αρκετά μεγάλος επειδή χρησιμοποιείται και ως μεταφορικό μέσο για πρόσβαση στις στάνες μέσα στην κτηνοτροφική ζώνη. Το άρμεγμα των ζώων γίνεται χειρονακτικά και θα πρέπει ο αριθμός των αλμекτικών να αυξηθεί.

ΖΩΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Η διάρθρωση του ζωικού πληθυσμού φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Είδος	Αριθμός Ζώων
Πρόβατα	8.500
Αίγες	4.700
Χοίροι	50
Κουνέλια	150
Κότες	3.000
Βοοειδή	8
Μελίσσια	450

Πηγή: Ελ. Στατ. 2008

Οι κλάδοι που έχουν οικονομικό ενδιαφέρον είναι η αιγοπροβατοτροφία και η μελισσοκομία. Τα υπόλοιπα ζώα καλύπτουν ανάγκες της οικογενειακής κατανάλωσης. Με την εφαρμογή του προγράμματος εκτατικοποίησης της κτηνοτροφίας στο νησί ο αριθμός των αιγοπροβάτων μειώθηκε σημαντικά.

Αιγοπροβατοτροφία

Στο νησί υπάρχουν 51 εκμεταλλεύσεις και εκτρέφονται συνολικά 4.760 αιγοπρόβατα σύμφωνα με το μητρώο της Κτηνιατρικής (2012). Η διαφορά στον πληθυσμό που παρουσιάζεται σε σχέση με τον παραπάνω πίνακα της Ελ. Στατ. οφείλεται στην εφαρμογή του προγράμματος εκτατικοποίησης της κτηνοτροφίας, που εφαρμόστηκε στο νησί την περίοδο 2004-2009. Απομακρύνθηκαν 10.000 αιγοπρόβατα ποσοστό 70% του συνόλου, όπως προέβλεπε σχετική μελέτη που εκπονήθηκε με πρωτοβουλία του Δήμου Κάσου.

Η διάρθρωση των εκμεταλλεύσεων φαίνεται στον παρακάτω πίνακα

	Διάρθρωση εκμεταλλεύσεων	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΖΩΩΝ	ΑΙΓΕΣ			ΠΡΟΒΑΤΑ		
				ΑΡΙΘΜΟΣ ΘΗΛΥΚΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΡΣΕΝΙΚΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΘΗΛΥΚΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΡΣΕΝΙΚΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ
1	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΜΕ 1 ΕΩΣ 10 ΖΩΑ	1	5				4	1	5
2	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΜΕ 11 ΕΩΣ 150 ΖΩΑ	46	3.959	776	71	847	2.856	256	3.112
3	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΜΕ 151 ΕΩΣ 300 ΖΩΑ	4	796	232	16	248	514	34	548
	ΣΥΝΟΛΟ	51	4.760	1.008	87	1.095	3.374	291	3.665

Πηγή: Μητρώο Κτηνιατρικής 2012

Από τη διάρθρωση των εκμεταλλεύσεων διαπιστώνεται ότι οι περισσότερες μονάδες είναι σχετικά μικρές και ο αριθμός των ζώων κυμαίνεται από 11 έως 150. Σύμφωνα με τους πίνακες του δικαιώματος βοσκής για το 2013 που συντάσσει ο Δήμος Κάσου, ο βοσκότοπος που αξιοποιείται είναι 6.907,5 στρ. που αντιστοιχούν σε 46 εκτροφείς με 3.479 πρόβατα και 1.126 αίγες.

Αξιοσημείωτο είναι ότι το 2001 είχε συνταχθεί μελέτη για τη βοσκοϊκανότητα του νησιού, η οποία καθόριζε σε πρώτη φάση τον αριθμό των ζώων που πρέπει να βόσκουν στο βοσκότοπο στις 4.000 θηλυκά αιγοπρόβατα. Η εφαρμογή του προγράμματος εκτατικοποίησης είχε καταλυτική επίδραση στον τομέα της αιγοπροβατοτροφίας. Μειώθηκαν σημαντικά οι ποσότητες των ζωοτροφών που αγοράζονται από τους κτηνοτρόφους, αυξήθηκε ο αριθμός των γεννήσεων και ο συντελεστής πολυδυμίας, αυξήθηκε το βάρος των σφαγίων και η γαλακτοπαραγωγή. Όλα αυτά συνετέλεσαν στην αύξηση του εισοδήματος των κτηνοτρόφων. Η μελέτη προέβλεπε προοδευτικά την αύξηση

του αριθμού των ζώων στις 8.000 ύστερα από αξιολόγηση των αποτελεσμάτων εφαρμογής.

Ο Δήμος Κάσου είναι ο διαχειριστής των βοσκοτόπων του νησιού. Κάθε χρόνο ψηφίζεται ο κανονισμός βοσκής από το Δημοτικό συμβούλιο και καθορίζεται ο κατάλογος των κτηνοτρόφων και ο αριθμός των ζώων που θα βοσκήσουν μέσα στην κτηνοτροφική ζώνη. Η κτηνοτροφική ζώνη χωρίζεται σε δυο τμήματα το ανατολικό και το δυτικό με ενδιάμεσο όριο το χείμαρρο Σκυλά. Τα ζώα βόσκουν εναλλάξ ανά ένα χρόνο σε κάθε τμήμα. Τη χρονιά που δεν υπάρχουν ζώα, στην περιοχή καλλιεργούνται τα χωράφια και τα ζώα επιστρέφουν μετά το θερισμό. Στο βοσκότοπο συμπεριλαμβάνονται και σειρά βραχονησίδων (Αστακία, Διβούνια, Αρμάθια, Μακρά, Στρογγύλι, Πλάτη, Κούρικα, Λύτρα και Ποντικονήσια) τα οποία ενοικιάζονται με πλειστηριασμό στους κτηνοτρόφους για βραχύβια παραμονή των ζώων.

Ελάχιστες κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις διαθέτουν άδεια λειτουργίας. Η κύρια κατεύθυνση τους είναι η κρεοπαραγωγή και παράλληλα αξιοποιείται το γάλα για την παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων στα «μιτάτα». Όλες οι εκμεταλλεύσεις διαθέτουν δίπλα στη στάνη και το «μιτάτο» που είναι ένα παραδοσιακό κτίσμα που έχει εγκαταστάσεις προσωρινής διαμονής του κτηνοτρόφου, αποθηκευτικό χώρο για ζωτροφές και χώρο τυροκόμησης του γάλακτος. Τα παραδοσιακά γαλακτοκομικά προϊόντα που παράγονται είναι το αρμυροτύρι (σκληρό τυρί), η σιτάκα, η δρύλα, η μυζήθρα (χλωρή και ξερή), το βούτυρο (ψημένο και άψητο) και η ελαϊκή.

Τα τρία τελευταία χρόνια λειτουργεί στο νησί και σύγχρονο τυροκομείο το οποίο παρασκευάζει, εκτός των παραπάνω παραδοσιακών προϊόντων, γραβιέρα, λευκό τυρί τύπου φέτας, γιαούρτι κλπ. Η λειτουργία του τυροκομείου δίνει άλλη δυναμική στην κτηνοτροφία του νησιού καθώς έχει όλες τις απαιτούμενες άδειες και μπορεί να διαθέσει τα προϊόντα του και εκτός του νησιού.

Στο νησί δεν υπάρχει σφαγείο γεγονός που αποτελεί τροχοπέδη στην ανάπτυξη του κλάδου. Τα περισσότερα ζώα πωλούνται ζωντανά και μεταφέρονται για σφαγή εκτός του νησιού. Αυτό έχει σαν συνέπεια την καθήλωση της τιμής του παραγωγού σε χαμηλά επίπεδα και ένα ποσοστό της παραγωγής να μένει αδιάθετο. Στο νησί κατασκευάζεται σφαγείο από την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου σε συνεργασία με το Δήμο Κάσου, το οποίο είναι ημιτελές.

Μελισσοκομία

Στο νησί δραστηριοποιούνται 28 μελισσοκόμοι με συνολικό αριθμό κυψελών 1.341 σύμφωνα με το μητρώο μελισσοκομικών εκμεταλλεύσεων της Διεύθυνσης Αγροτικής Οικονομίας. Από τα στοιχεία του παρακάτω πίνακα είναι φανερό ότι η πλειοψηφία των μελισσοκόμων διατηρεί πολύ μικρό αριθμό κυψελών και στοχεύει στην απόκτηση συμπληρωματικού εισοδήματος.

		ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΚΥΨΕΛΩΝ
1	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΜΕ 1 ΕΩΣ 30 ΚΥΨΕΛΕΣ	17	282
2	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΜΕ 31 ΕΩΣ 100 ΚΥΨΕΛΕΣ	8	421
3	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΜΕ 101 ΕΩΣ 200 ΚΥΨΕΛΕΣ	1	155
4	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΜΕ 201 ΚΑΙ ΑΝΩ	2	483
ΣΥΝΟΛΟ		28	1.341

Πηγή: Τμ. Φυτικής & Ζωικής Παραγωγής Δ/σης Αγροτικής Οικονομίας

Παράγεται αποκλειστικά θυμαρίσιο μέλι εξαιρετικής ποιότητας που στο σύνολο του απορροφάται στην τοπική αγορά σε πολύ καλές τιμές. Η παραγωγή κυμαίνεται από 5-12 κιλά μέλι την κυψέλη και το μέγεθος της παρουσιάζει μεγάλη διαφοροποίηση ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες και την άνθηση του θυμαριού. Οι άλλες ανθοφορίες είναι περιορισμένες για αυτό και θα πρέπει να φυτευτούν με κάθε ευκαιρία μελισσοκομικοί θάμνοι και δένδρα που θα διευρύνουν την περίοδο συλλογής μελιού (χαρουπιά, ευκάλυπτο, δενδρολίβανο, μουσμουλιά, πεύκο κλπ). Στο νησί δεν υπάρχει συσκευαστήριο – τυποποιητήριο μελιού.

Οι μελισσοκόμοι της Κάσου συμμετέχουν στο μελισσοκομικό συνεταιρισμό της Καρπάθου.

ΑΛΙΕΙΑ

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Τμήματος Αλιείας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου στην νήσο Κάσο δραστηριοποιούνται περίπου σαράντα τρεις (43) επαγγελματίες αλιείς, με είκοσι δύο (22) επαγγελματικά αλιευτικά σκάφη, μικρής παράκτιας αλιείας. Επιπλέον στους λιμένες του νησιού ελλιμενίζονται και τριάντα τέσσερα ερασιτεχνικά αλιευτικά σκάφη.

Από τα παραπάνω, διαπιστώνεται ότι η ενασχόληση των κατοίκων με την αλιεία είναι περιορισμένη, μόνο το 3,94% των κατοίκων του νησιού δραστηριοποιούνται επαγγελματικά με την αλιεία.

Η νήσος Κάσος διαθέτει ένα (1) αλιευτικό καταφύγιο στον Εμπορειό και έναν (1) λιμένα μικτής χρήσης στο Φρυ.

Στα αλιευτικά πεδία που εκτίνονται στην ευρύτερη περιοχή της νήσου Κάσου δραστηριοποιούνται και επαγγελματικά αλιευτικά σκάφη από άλλα νησιά (Κάρπαθο, Κάλυμνο, Λέρο). Τα αλιευτικά πεδία του νησιού κατά τους καλοκαιρινούς μήνες είναι πόλος έλξης για του ερασιτέχνες αλιείς, οι οποίοι συνωστίζονται στην ευρύτερη περιοχή και λειτουργούν ανταγωνίστηκα προς τους επαγγελματίες με τις περιορισμένες αλιευτικές δυνατότητες.

Το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής διοχετεύεται με τα πλοία της γραμμής στις αγορές της Ρόδου και της Κρήτης. Οι ποσότητες και το είδος αλιευμάτων που διατίθενται στην νήσο Κάσο είναι συνάρτηση τόσο του εποχιακού χαρακτήρα τους όσο και της τουριστικής κίνησης. Τους καλοκαιρινούς μήνες, και ιδίως από τον Ιούνιο έως τον Σεπτέμβριο διευρύνεται το εμπορικό κανάλι των άμεσων πωλήσεων των αλιευμάτων σε εστιατόρια και ξενοδοχεία.

Δραστηριότητες που σχετίζονται με την τυποποίηση και μεταποίηση αλιευτικών προϊόντων σε εμπορική κλίμακα δεν υφίστανται στο νησί, παρότι σε επίπεδο οικιακής οικονομίας εφαρμόζεται η παραγωγή παραδοσιακών αλίπαστων και άλλων ιχθυοπαρασκευασμάτων.

A.6.2 ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Στο νησί υπάρχουν δυο ελαιοτριβεία, ένα τυροκομείο και δυο αρτοποιεία. Τα ελαιοτριβεία είναι σχετικά παλιάς τεχνολογίας και είναι απαραίτητος ο εκσυγχρονισμός τους. Το τυροκομείο δίνει μεγάλες δυνατότητες για τη διάθεση των τοπικών προϊόντων καθώς διαθέτει όλες τις απαιτούμενες άδειες.

Παραδοσιακά προϊόντα του νησιού είναι παξιμάδια, κουλούρες, τα τυροκομικά (σιτάκα, δρύλα, ελαϊκή κτλ), η παστή μένουλα. Τα εστιατόρια του νησιού συμπεριλαμβάνουν στον κατάλογο τους πολλά παραδοσιακά φαγητά.

A.6.3 ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Τουρισμός

Ο τουρισμός δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος στην Κάσο. Τα τελευταία χρόνια όμως, πραγματοποιούνται επενδύσεις στον τομέα του τουρισμού. Κατασκευάζονται κυρίως καταλύματα που απασχολούν σχεδόν αποκλειστικά τα μέλη της οικογένειας.

Η τουριστική υποδομή είναι αναπτυγμένη κυρίως στο Φρυ. Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται η σύνθεση των μονάδων για το 2012. Στην πραγματικότητα όμως, οι μονάδες ξεπερνούν τις είκοσι. Ο μεγάλος όγκος των επισκεπτών είναι Κασιώτες που διαμένουν μόνιμα εκτός του νησιού και μένουν σε ιδιόκτητες κατοικίες.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΜΟΝΑΔΕΣ	ΔΩΜΑΤΙΑ	ΚΛΙΝΕΣ
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ	4	35	66
ΛΟΙΠΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ	5	33	60
ΣΥΝΟΛΟ	9	68	126

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο, Ομοσπονδία Ενοικιαζομένων Δωματίων

Η εστίαση των επισκεπτών γίνεται είτε στα καταλύματα και ξενοδοχεία της περιοχής ή στα εστιατόρια που βρίσκονται κυρίως στο Φρυ.

Μεταφορές – Συγκοινωνία

Η Κάσος αποτελεί νησί της λεγόμενης άγονης γραμμής. Η απευθείας επικοινωνία με το λιμάνι του Πειραιά γίνεται δυο φορές την εβδομάδα. Με τη Ρόδο, την Κάρπαθο και την Κρήτη υπάρχει και τρίτο δρομολόγιο. Η διάρκεια του ταξιδιού είναι μεγάλη λόγω της μεγάλης απόστασης και των πολλών ενδιάμεσων στάσεων. Μειονέκτημα αποτελεί η απουσία καθημερινού τοπικού δρομολογίου από Ρόδο, όπως υπάρχει για τα άλλα νησιά. Υπάρχει όμως, μια καθημερινή τοπική γραμμή σύνδεσης της Κάσου με το λιμάνι στα Πηγάδια της Καρπάθου που εξυπηρετεί περισσότερο τις ανάγκες των μόνιμων κατοίκων.

Στον πίνακα που ακολουθεί καταγράφεται η κίνηση επιβατών στο λιμάνι της Κάσου για τα έτη 2011 και 2012. Φαίνεται η αυξημένη κίνηση τη θερινή περίοδο καθώς και η αύξηση των επιβατών το έτος 2012.

ΛΙΜΑΝΙ ΚΑΣΟΥ	2011		2012	
	ΑΠΟΒΙΒΑΣΗ	ΕΠΙΒΙΒΑΣΗ	ΑΠΟΒΙΒΑΣΗ	ΕΠΙΒΙΒΑΣΗ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	332	239	324	273
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	257	213	326	323
ΜΑΡΤΙΟΣ	379	286	466	367
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	660	462	665	629
ΜΑΙΟΣ	618	631	691	663
ΙΟΥΝΙΟΣ	944	732	1.044	832
ΙΟΥΛΙΟΣ	1.787	1.009	1.747	1.083
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	1.783	2.044	1.884	2.143
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	972	1.289	1.039	1.424
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	452	523	697	684
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	430	417	491	515
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	427	413	444	490
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΛΙΜΕΝΟΣ	9.041	8.258	9.818	9.426

Πηγή: Λιμενικός Σταθμός Κάσου

Η αεροπορική σύνδεση είναι καθημερινή και συνδέει τη Ρόδο, την Κάρπαθο, την Κάσο και τη Σητεία. Η κίνηση επιβατών του αεροδρομίου φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

	ΚΙΝΗΣΗ 2010			ΚΙΝΗΣΗ 2011			ΚΙΝΗΣΗ 2012		
	ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ			ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ			ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ		
	Α/ΦΗ	ΕΠΙΒΑΤΕΣ		Α/ΦΗ	ΕΠΙΒΑΤΕΣ		Α/ΦΗ	ΕΠΙΒΑΤΕΣ	
	Αφ-Αν	Αφίξ	Αναχ.	Αφ-Αν	Αφίξ	Αναχ.	Αφ-Αν	Αφίξ	Αναχ.
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	68	131	127	72	122	129	72	74	102
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	48	109	118	56	99	121	66	108	116
ΜΑΡΤΙΟΣ	64	183	181	68	134	143	72	122	139
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	96	145	191	96	214	239	110	159	177
ΜΑΙΟΣ	96	166	213	104	146	196	124	139	154
ΙΟΥΝΙΟΣ	104	190	242	96	219	269	120	156	181
ΙΟΥΛΙΟΣ	100	346	258	104	353	268	124	308	248
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	128	326	478	108	370	457	124	325	430
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	104	211	260	100	214	275	116	164	236
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	100	160	200	98	188	229	118	70	102
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	66	172	206	68	92	139	68	72	87
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	60	113	158	68	98	152	70	67	111
ΣΥΝΟΛΑ	1.034	2.252	2.632	1.038	2.249	2.617	1.184	1.764	2.083

Πηγή: Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας

B. ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ

ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ

1. Τα παραγόμενα προϊόντα είναι εξαιρετικά λόγω ευνοϊκών κλιματολογικών και περιβαλλοντικών συνθηκών
2. Υπάρχουν υποδομές (ελαιοτριβείο, τυροκομείο) για να στηρίξουν και να επεκτείνουν την παραγωγή
3. Υπάρχει οικογενειακή παράδοση στην εκτροφή των αιγοπροβάτων
4. Ύπαρξη εποχιακής αυτοφυούς βλάστησης (πλώδη, φρυγανώδη) που ευνοεί την παραγωγή εξαιρετικής ποιότητας θυμαρίσιου μελιού
5. Η καλή κατάσταση της θαλάσσιας βιοποικιλότητας

ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ

1. Δυσκολίες προσβασιμότητας το χειμώνα
2. Ο πληθυσμός που απασχολείται στον πρωτογενή τομέα είναι γερασμένος
3. Απουσία νερού για αρδευτικούς σκοπούς
4. Αυξημένο κόστος παραγωγής λόγω νησιωτικότητας
5. Η έλλειψη επαγγελματικής κατάρτισης των ατόμων που απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα
6. Η καθυστέρηση στην ολοκλήρωση του σφαγείου
7. Εποχικότητα της αλιευτικής δραστηριότητας και της ζήτησης αλιευτικών προϊόντων
8. Η έλλειψη οικολογικής συνείδησης και εφαρμογή απαγορευμένων μεθόδων και πρακτικών αλιείας

ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ

1. Η ύπαρξη τυροκομείου δίνει τη δυνατότητα εξαγωγής από το νησί των τυροκομικών προϊόντων
2. Οι καλοκαιρινοί επισκέπτες απορροφούν το μεγαλύτερο μέρος της τοπικής παραγωγής
3. Η σύγχρονη τεχνολογία προσφέρει την δυνατότητα δημιουργίας μικρών μονάδων επεξεργασίας γεωργικών προϊόντων προσαρμοσμένων στην μικρή παραγωγή του νησιού
5. Η ζήτηση ποιοτικών και παραδοσιακών προϊόντων διασφαλίζει την οικονομική βιωσιμότητα των πολύ μικρών επιχειρήσεων
6. Οι σημαντικές προοπτικές του νησιού για την ανάπτυξη εναλλακτικού αλιευτικού τουρισμού και υποδομών μικρής κλίμακας

ΚΙΝΔΥΝΟΙ

1. Η απομόνωση λόγω γεωγραφικής θέσης και δρομολογίων
2. Η τροφοδοσία της τοπικής αγοράς από την Κρήτη καθιστά τα ντόπια προϊόντα μη ανταγωνιστικά
3. Οι πιέσεις που ασκούνται στο περιβάλλον από την αύξηση του αριθμού των ζώων

Γ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η ανάπτυξη του τουρισμού τα τελευταία χρόνια στην Κάρπαθο, έχει μετατοπίσει το κέντρο βάρους της οικονομίας σε δραστηριότητες συναφείς με τον τουρισμό και οδήγησε τον πρωτογενή τομέα σε συρρίκνωση. Για να έχει απόδοση ο τουρισμός στην εθνική οικονομία θα πρέπει να καταναλώσει τα τοπικά προϊόντα. Άρα είναι απαραίτητη η παράλληλη ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα και η διασύνδεση του με τον τουρισμό. Για αυτό είναι απαραίτητες οι παρακάτω δράσεις:

ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

1. Ολοκλήρωση της κατασκευής του σφαγείου σε σύντομο χρονικό διάστημα
2. Βελτίωση και επέκταση του δικτύου αγροτικών δρόμων προκειμένου να αποκτήσουν πρόσβαση όλες οι περιοχές
3. Δημιουργία ενός προγράμματος για την οικονομική ενίσχυση κατασκευής ομβροδεξαμενών και αναβαθμίδων
4. Διατήρηση του υπάρχοντος συστήματος βόσκησης με ευθύνη του Δήμου που είναι και ο διαχειριστής των δημοτικών βοσκοτόπων και εφαρμογή πιο εντατικών ελέγχων
5. Κίνητρα για την εγκατάσταση νέων γεωργών για την ανανέωση του γερασμένου πληθυσμού

ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ

1. Κατασκευή ιδιωτικών δεξαμενών για συλλογή νερού
2. Συντήρηση και επέκταση αναβαθμίδων
3. Αύξηση της καλλιέργειας των κτηνοτροφικών φυτών στις διαθέσιμες εκτάσεις για μείωση του κόστους παραγωγής της κτηνοτροφίας.
4. Εξασφάλιση αδειών λειτουργίας από όλες τις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις
5. Βελτίωση της μελισσοκομικής γλωρίδας με φυτά που θα δώσουν ανθοφορία εκτός της εποχής του θυμαριού είτε από τους ίδιους τους μελισσοκόμους είτε σε κάθε προσπάθεια δενδροφύτευσης στο νησί.
6. Δημιουργία μικρής μονάδας τυποποίησης και συσκευασίας μελιού

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

1. Προτείνεται η εκπαίδευση των νέων που επιθυμούν να ασχοληθούν με τον πρωτογενή τομέα αλλά και των ατόμων που ήδη απασχολούνται, ώστε να γνωρίσουν και να εφαρμόσουν τις νέες τεχνικές που δεν εφαρμόζονται στο νησί. Στο νησί έχουν εγκατασταθεί νέοι σε ηλικία άνθρωποι, οι οποίοι μπορούν να απασχοληθούν με τον πρωτογενή τομέα αποκλειστικά ή συμπληρωματικά με τον τουρισμό.
2. Προτείνεται η ενημέρωση σε κοινοτικά προγράμματα για ιδιωτικές επενδύσεις και επιδοτήσεις καθώς και σε θέματα που αφορούν νομικό πλαίσιο για άδειες λειτουργίας και ανάπτυξη συλλογικών δομών.